

УДК 351

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Костенко Олександр Олександрович, старший викладач кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», кандидат наук з державного управління, marinvest@i.ua

Kostenko Aleksandr, Senior Lecturer of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship of the Priazovsky State Technical University, Ph. D. in Public Administration, marinvest@i.ua

A. Kostenko. State regulation of entrepreneurial business issues.

The article discusses the main problems and their causes in the process of business regulation. The consequences of improper, untimely or inadequate use of existing regulatory tools by the state, as well as covert ignoring and understating the role of small business in the development and situational reanimation of the country's economy are analyzed. Taking into account the experience of the United States and Germany, in terms of state support for entrepreneurship, their own observations, recommendations were developed for taking them into account and using them in the work of state bodies that regulate and support entrepreneurship.

Костенко О. О. Проблеми державного регулювання підприємницької діяльності.

У статті розглянуті основні проблеми та причини щодо їх виникнення у процесі регулювання підприємницької діяльності. Проаналізовано наслідки неправильного, несвоєчасного або неадекватного застосування державою існуючих інструментів регулювання, а також прихованого ігнорування і зниження ролі малого бізнесу у розвитку і ситуаційній реанімації економіки країни. Враховуючи досвід США, Німеччини щодо державної підтримки підприємництва, власні спостереження, розроблені рекомендації для врахування та використання їх у роботі державних органів, що здійснюють регулювання та підтримку підприємництва.

Костенко А. А. Проблемы государственного регулирования предпринимательской деятельности.

В статье рассмотрены основные проблемы и причины их возникновения в процессе регулирования предпринимательской деятельности. Проанализированы последствия неправильного, несвоевременного либо неадекватного применения государством существующих инструментов регулирования, а также скрытого игнорирования и занижения роли малого бизнеса в развитии и ситуационной реанимации экономики страны. Учитывая опыт США, Германии в части государственной поддержки предпринимательства, собственные наблюдения, выработаны рекомендации для учета и использования их в работе государственных органов, осуществляющих регулирование и поддержку предпринимательства.

Постановка проблеми. Як зазначено у Ст. 47 Господарського кодексу України «Держава гарантує всім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів». Але, на теперішній час при усвідомленій та неодноразово підкресленій державою ролі та значущості підприємництва, в реальності, дуже мало уваги приділяється як розвитку і підтримці його, так і створенню дієвої та комфортної інфраструктури малого бізнесу. У розвинених країнах питома вага малого бізнесу в економіці досить велика, і держава всіляко стимулює його та максимально сприяє його розвитку. У свою чергу це має позитивне відображення в економіці країни: зростання економічних показників і технологічних інновацій, зайнятості населення, забезпечення ринку необхідними товарами та послугами широкого вжитку і соціальної спрямованості. Однак в Україні, незважаючи на високий потенціал та багату сировинну базу, рівень розвитку малого бізнесу істотно нижче, ніж в сусідніх європейських країнах. Вийти на новий рівень,

використовувати увесь потенціал для малого бізнесу було б можливо, але, на жаль, існує ряд об'єктивних і суб'єктивних проблем, що гальмують цей процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності та механізму державного регулювання економіки, підприємницької діяльності, аналізом результатів регулювання і наслідків втручання держави в господарську діяльність суб'єктів підприємництва займалися такі українські вчені-економісти, як С. Г. Дрига, Н. А. Цибак, О. В. Гарагонич, В. М. Гриньова, С. Б. Жарая, В. В. Добровольська, Т. В. Березянко, О. В. Ваганова, Р. В. Рудник, Д. В. Нехайчук, Б. В. Соркін та ін.

Метою дослідження є виявлення проблем державного регулювання підприємницької діяльності та пошук шляхів їх розв'язання; розробка конкретних рекомендацій щодо подолання проблем; акцентування уваги державних регуляторних та інших компетентних зацікавлених органів на існуючих проблемах малого бізнесу і доведення необхідності адекватного реагування на них.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не завжди погляди на роль підприємництва у функціонуванні макроекономіки були однаково позитивними. У розвинутих країнах світу далеко не відразу прийшли до висновку, що економіка без малого бізнесу рано чи пізно починає задихатися. Якщо у США системний підхід щодо включення малого бізнесу у загальнонаціональну економічну систему в якості складового економічного гравця було розпочато у 1953 році з утворенням спеціального державного інституту управління цими процесами – Адміністрації у справах Малого Бізнесу (U.S. Small Business Administration), то на європейському континенті майже до кінця 60-х років минулого століття панувала думка, згідно з якою малий бізнес вбачався як відживаючий рудимент, як прикмета нерозвинутості виробничих сил, яка має бути усунена шляхом поглинання великим бізнесом.

Проте відновивши національні економіки, зруйновані в період Другої світової війни, європейські країни у пошуках нових імпульсів щодо нарощування темпів економічного зростання зіштовхнулися з обмеженими можливостями великого бізнесу й, особливо, монополістичних об'єднань ефективно виконувати суспільно значимі економічні та соціальні функції. Незважаючи на визнані й беззаперечні переваги великого бізнесу, виявилися й його обмеження щодо реалізації власних економічних інтересів у багатьох аспектах програм стратегічного розвитку національних економік. Головними недоліками великого бізнесу, що значно знижували його активну соціально-економічну функцію, стали:

- небажання великого бізнесу брати участь у програмах розвитку відсталих (депресивних) районів;
- суттєве скорочення робочих місць у зв'язку з розвитком автоматизації виробництва та, як наслідок, зростання безробіття;
- нарощування обсягів виробничої діяльності великих підприємств значно збільшило екологічне навантаження;
- гальмування темпів інноваційного розвитку на великих підприємствах в умовах збільшення вартості та термінів розробки й впровадження нових виробів згідно з вимогами ринку.

Зрозуміло, що вирішення цього комплексу задач вимагало нових підходів до стратегії економічного розвитку, яка мала базуватися саме на перевагах малого бізнесу щодо його спроможності зайняти немонополізовані сектори економіки. Проте реалізація переваг малого бізнесу стала відбуватися лише за умови розробки ефективної державної політики для немонополізованого сектора економіки. Майже 40-річний досвід проведення послідовної державної політики у європейських країнах щодо сприяння розвитку малої економіки доводить, що мале підприємництво зайняло провідне місце в економіці практично серед всіх країн-членів ЄС, виробляючи до 65% ВВП усього Європейського Союзу та одночасно вирішуючи питання зайнятості та питання регіонального розвитку (1, с. 1-2).

У той же час, враховуючи безліч переваг малого бізнесу, економічна наука починає приділяти увагу необхідності державного регулювання функціонування такої сфери, як підприємництво, оскільки саме цей сектор економіки, за умови ефективної роботи, забезпечить стабільність економічної ситуації у країні, добробут та зайнятість населення. Також не зайвим буде пригадати, що саме малий і середній бізнес врятували від краху європейську економіку у часи фінансової кризи 2008 року, українську економіку у 2014-2015 роках.

Так, підприємництво - це дуже потужна та унікальна галузь, однак принципів саморегулювання тут буде недостатньо і саме важливе завдання для уряду будь-якої держави - це утримання шальок терезів регулювання підприємництва у балансі. Навіть маленьке коливання щодо додаткового навантаження бізнесу призведе до суттєвого скорочення кількості суб'єктів та відхід у тінь.

Усі існуючі моделі державного регулювання підприємництва, щодо ролі держави у цьому процесі, мають і свої переваги і свої недоліки. Це залежить від багатьох факторів: тут і особливості національної економіки, і існуючий політичний устрій, і ментальність конкретного народу, з якого саме формується підприємницьке середовище.

Державне регулювання підприємництва спрямоване, насамперед, на формування сприятливого бізнес-середовища для розвитку саме цього сектору економіки за допомогою існуючих механізмів та методів.

Методи державного регулювання базуються на використанні ряду засобів та інструментів державного регулювання (рис.1). Різниця між ними полягає у тому, що засіб є конкретним способом дії, який є неодмінною умовою для реалізації мети щодо регулювання розвитку підприємництва, а інструмент є комплексним знаряддям для досягнення поставленої мети, який може впливати на підприємництво лише опосередковано і має першочергове значення, насамперед для органів державного управління [5, с.87].

Рис. 1. Інструменти державного регулювання діяльності малих і середніх підприємств у перехідних економіках.

Ці функції виконуються відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і суб'єктів бізнесу. Сьогодні формування сучасної дієвої системи державного регулювання підприємницької діяльності потребує перегляду та удосконалення системи вищевказаних чинників такого регулювання відповідно до конкретних умов економіки, а саме: ринкової інфраструктури, ступеня розвитку, рівня захисту прав власності тощо.

Отже, без втручання держави, без державного регулювання підприємництво ніколи не зможе зробити виробництво економічно безпечним, гарантувати реалізацію соціально-економічних прав людини, вирівняти структурні та регіональні диспропорції та ін. Але ж аналізуючи усі кроки держави у цих напрямках ми бачимо, реальність не така.

Українська влада настільки захопилася реформами в освіті, медицині, пенсійною реформою, приватизацією держпідприємств і radoщами «безвіза», що зовсім забула про основу всіх реформ, а саме реформу економіки. За роки незалежності Україна так і не визначилася зі своїм економічним курсом, своїм місцем у світі в умовах глобалізації.

У США вже понад 60 років існує вищезгадана Адміністрація у справах Малого Бізнесу (U.S. Small Business Administration), яка надає фінансову та консультативну підтримку та виступає гарантом перед кредиторами. В Ізраїлі уряд створює державні венчурні фонди, що інвестують в різні стартапи. Країни ЄС реалізують сотні національних і регіональних програм розвитку підприємництва, за якими малі підприємства кредитуються на десятки мільярдів євро щорічно.

В Україні ж, на практиці, відсутня будь-яка політика розвитку підприємництва. Український фонд підтримки підприємництва працює лише формально. Місцеві фонди підтримки підприємництва перетворилися в "тихі гавані" для відставних політиків. Регіональні програми розвитку підприємництва існують тільки на папері, не маючи достатнього фінансування.

Місцеві адміністрації та органи місцевого самоврядування не приділяють малому бізнесу належної уваги, займаючись більш зручними для себе питаннями освоєння бюджетних коштів, залучення для освоєння іногородніх крупних підприємств і розподілу посад в комунальних підприємствах. Банківські установи уникають співпраці з підприємцями, встановлюючи захмарні кредитні відсотки і умови кредитування.

Заходи Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні протягом останніх років фінансуються лише у розмірі 1,8 млн. грн., що, в свою чергу, негативно впливає і на фінансування відповідних регіональних програм. У зв'язку з цим унеможливується комплексне розв'язання проблем у цій сфері, гальмується інноваційна спрямованість розвитку малого бізнесу.

В адміністративному плані досі надвелика кількість дозволів, норм та ліцензій.

Як і раніше - велика кількість неефективних та корумпованих перевірок.

Вкрай ускладненою та неефективною є система технічного регулювання. Державна політика у цій сфері не враховує прагнень України до членства у Європейському Союзі. Рівень гармонізації національних стандартів з міжнародними та європейськими стандартами залишається надзвичайно низьким і становить лише 25 відсотків. Повільне реформування у цій сфері ускладнює ефективну інтеграцію України у світовий економічний простір.

Недостатньо ефективною є й чинна система державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обмежень (у тому числі й на земельні ділянки), яка сприяє виникненню адміністративних бар'єрів, що стримують розвиток господарської діяльності.

Поширюється монополізація бізнесу крупними підприємствами. Антимонопольний комітет не діє.

Одним із пріоритетних напрямків подальшого удосконалення державної регуляторної системи є створення умов для її адаптації до європейських норм та підходів. Реалізації цього завдання призначено закони: „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”, „Про державну підтримку малого підприємництва”, „Про

ліцензування певних видів господарської діяльності”, „Про патентування деяких видів підприємницької діяльності”, „Про споживчу кооперацію” та ін. Сприяння розвитку підприємницької діяльності включає не тільки виважену податкову політику, а й забезпечення відповідності законодавства швидкозмінним умовам господарювання. При цьому, метою адміністративного регулювання залишається стимулювання нарощування обсягів внеску до бюджету з боку підприємницького сектора.

У даному контексті важливим завданням є законодавче формування сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату для малого та середнього підприємництва з використанням стимулюючих преференцій, податкових важелів та уповноважених органів. До законодавчих рішень, спрямованих на розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності, державну підтримку секторів відносяться закони: „Про інноваційну діяльність”, „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” та „Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”.

Отже, проблемними питаннями розвитку малого підприємництва залишаються:

- складна процедура отримання дозволів і погоджень; складність доступу до фінансово-кредитних ресурсів;
- велике податкове навантаження на підприємства;
- відсутність майна у суб'єктів малого підприємництва;
- недостатня інформаційна та правова обізнаність суб'єктів підприємництва;
- відсутність мотивації до інвестиційної та інноваційної діяльності;
- територіальна нерівномірність розвитку малого підприємництва та недостатня роль малого бізнесу у формуванні місцевих ринків (за відсутністю здорового протекціонізму з боку органів місцевого самоврядування);
- недостатня розвиненість інфраструктури підтримки малого підприємництва;
- низький рівень міжнародного співробітництва та гармонізації українських стандартів з європейськими;
- низька активність бізнес-асоціацій; недостатній рівень інформаційно-консультаційної підтримки малого бізнесу, бездіяльність бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів.

Однак є і позитивні новини - це підвищення позиції України у рейтингу Світового банку “Doing Business” на 5 пунктів, що дає змогу посісти на 71 позицію з 190 можливих. Підвищення позиції України у рейтингу Світового банку “Doing Business” є одним з ключових стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку “Україна - 2020”, затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015.

Незважаючи на поліпшення позицій України в рейтингу "Doing Business" Світового банку, умови існування бізнесу залишають бажати кращого. Країна продовжує займати позиції значно нижче, ніж сусіди. Особливо це помітно за такими показниками, як отримання доступу до енергопостачання, сплати податків і транскордонної торгівлі.

Сьогодні в Україні залишаються невирішеними чимало проблем розвитку малого підприємництва та існує необхідність в активізації ролі держави щодо прискореного формування сектору малих бізнесових структур. На наш погляд, доцільно використовувати універсальні методи державного регулювання та стимулювання розвитку малого підприємництва.

Для розвитку українського малого підприємництва треба терміново змінити саму систему його підтримки, зробивши максимальний акцент на доступні кредитні ресурси і широку систему державної підтримки.

До ланки першочергових заходів слід віднести:

1. Відновити діяльність Українського фонду підтримки підприємництва і наповнити його дешевими кредитними ресурсами за рахунок коштів іноземних донорів і міжнародних програм технічної допомоги. Створити розгалужену мережу регіональних фондів підтримки підприємництва, а також провести прозорі конкурси на посади керівників, передбачивши участь у відборі представників підприємницької громадськості для запобігання впливу місцевої влади на призначення керівників.

2. Надання цільових льотних кредитів (експортоорієнтованим, інноваційним та виробничим підприємствам). Розробити механізм часткового відшкодування з місцевих бюджетів відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами малого та середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проектів.

Таблиця 1.

Загальне місце України у Рейтингу та показники

Ключові показники	Doing Business 2017 рейтинг	Doing Business 2018 рейтинг	Doing Business 2019 рейтинг	Зміни
Рейтинг легкості ведення бізнесу	80	76	71	+5
<i>за показниками</i>				
реєстрація підприємств	20	52	56	-4
забезпечення виконання контрактів	81	82	57	+25
кредитування	20	29	32	-3
захист інвесторів	70	81	72	+9
врегулювання питання щодо неплатоспроможності	150	149	145	+4
підключення до електромереж	130	128	135	-7
отримання дозволів на будівництво	140	35	30	+5
реєстрація власності	63	64	63	+1
міжнародна торгівля	115	119	78	+41
оподаткування	84	43	54	-11

3. Широке застосування податкових пільг, впровадження практики податкових канікул. Підвищення податкової самостійності муніципалітетів. Сьогодні в Україні головні джерела податкових надходжень від бізнесу – великі підприємства і компанії. У Європі абсолютно інакша ситуація. Наприклад, в Німеччині відомі крупні підприємства, такі як BMW, Daimler-Benz та інші, складають 0,2% національної економіки, а 98% -

малий та середній бізнес, вони платять податки та підтримують економіку. І це нормальна європейська, мiрова система економічного розвитку. Також цей приклад свiдчить про те, що застосування податкових пiльг та канiкул для малого бізнесу майже не відобразиться на збитковості державного бюджету.

4. Приведення чинних нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у відповідність до принципів державної регуляторної політики.

5. Забезпечення інтеграції крупного та малого бізнесу за рахунок таких форм взаємодії, як: факторинг, франчайзинг, лізинг тощо.

Наступним кроком буде затвердження регіональних і місцевих програм розвитку підприємництва з обов'язковим заповненням їх реального фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів. Для цих цілей слід визначити конкретний відсоток від дохідної частини бюджетів на рівні не менше 5%.

Державні органи повинні зробити все можливе, щоб Україна якомога більше брала участь в міжнародних програмах, які фінансують малий та середній бізнес. У країні повинна бути створена національна програма розвитку підприємництва, яка передбачала б надання дешевих кредитів для малого бізнесу, і яка стала б аналогом європейського акту «Think Small First».

Україна має визначити першочергові області, які зможуть стати точками зростання економіки і забезпечити підвищення рівня зайнятості. Створення складного, наукомісткого продукту, з великою часткою доданої вартості повинно стати метою будь-якого бізнесу. Аграрний сектор, енергозбереження, інформаційні технології, легка і харчова промисловості - всі ці галузі повинні стати драйверами економічного розвитку, в першу чергу, за рахунок малого бізнесу.

Створення сприятливого підприємницького середовища в країні призведе до зменшення чисельності безробітних, наповнення місцевих бюджетів, насичення ринку якісними товарами і послугами завдяки спрямуванню дій органів влади на всіх рівнях, суб'єктів малого і середнього підприємництва, громадських об'єднань підприємців, а також установ ринкової інфраструктури для концентрації фінансових, матеріально-технічних ресурсів, виробничого та наукового потенціалу, ресурсів суб'єктів господарювання на створення і підтримання сприятливих умов розвитку малого і середнього підприємництва, формування і впровадження ефективної системи його підтримки і захисту.

Висновки. Щоб подолати кризу малого бізнесу в 2019 році, недостатньо говорити, що потрібно лише збільшити кількість малих підприємств і самозайнятих. Дуже важливо запустити державну програму розвитку територій та підтримки локального бізнесу. Потрібно створити реальні середньострокові податкові канікули в занедбаних містах, чим вирішити проблему економічного відставання регіонів і відтоку населення з них. Виділити сімейні бізнеси в пільгові категорії, прийняти закон про соціальне підприємництво з пільгами для цього бізнес-напряму, щоб дати можливість організувати безліч робочих місць для соціально незахищених людей.

Подальше поглиблення процесів розвитку підприємництва в Україні потребує активізації наукового пошуку в напрямі розвитку та вдосконалення механізмів державного регулювання підприємницької діяльності. Невирішеною проблемою залишається відсутність ідеальної моделі розвитку механізмів державного регулювання підприємницької діяльності у регіоні, розробка якої має на меті концентрацію та спрямування зусиль органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, установ, організацій на послаблення фінансової та економічної кризи та розвиток підприємництва як дієвого засобу забезпечення зайнятості та доходів населення.

Список використаних джерел:

1. С. Г. Дрига. Сучасні тенденції розвитку малого бізнесу в країнах Європейського Союзу. // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» №4, 2009. – с. 1-2 (<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=83>).
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 №5/2015. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
4. Рейтинг Світового банку «Doing Business». [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness>.
5. Б. В. Соркін. Державне регулювання підприємницької діяльності в ринкових умовах: методи, засоби та цілі. // наукові праці МАУП, 2013, вип.. 1(36), с. 85-88.
6. Д. В. Нехайчук. Дослідження механізмів державного регулювання економічного розвитку та його складових. // Економічна наука. Економіка та держава № 3/2015. – с. 83.

References:

1. S. G. Dry`ga. Suchasni tendenciyi rozvy`tku malogo biznesu v krayinax Yevropejs`kogo Soyuzu. // Elektronne naukove faxove vy`dannya «Efekty`vna ekonomika» №4, 2009. – s. 1-2 (<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=83>).
2. Gospodars`kyj kodeks Ukrainy` [Elektronny`j resurs]. Rezhy`m dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Ukaz Prezy`denta Ukrainy` «Pro Strategiyu stalogo rozvy`tku «Ukrayina – 2020» vid 12.01.2015 №5/2015. [Elektronny`j resurs] Rezhy`m dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
4. Rejty`ng Svitovogo banku «Doing Business». [Elektronny`j resurs] Rezhy`m dostupu: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness>.
5. B. V. Sorkin. Derzhavne reguluyvannya pidpry`yemny`cz`koyi diyal`nosti v ry`nkovy`x umovax: metody`, zasoby` ta cili. // naukovi praci MAUP, 2013, vy`p.. 1(36), s. 85-88.
6. D. V. Nexajchuk. Doslidzhennya mexanizmv derzhavnogo reguluyvannya ekonomichnogo rozvy`tku ta jogo skladovy`x. // Ekonomichna nauka. Ekonomika ta derzhava № 3/2015. – s. 83.

Keywords: government regulation of entrepreneurship; entrepreneurship; small and medium-sized businesses; the state program of business support.

Ключові слова: державне регулювання підприємництва; підприємництво; підприємства малого і середнього бізнесу; державна програма підтримки бізнесу.

Ключевые слова: государственное регулирование предпринимательства; предпринимательство; предприятия малого и среднего бизнеса; государственная программа поддержки бизнеса.

Рецензент: О. В. Хаджинова, декан економічного факультету, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д. е. н., доцент

Перевірено на плагіат: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/7475600>